

Crònica sobre la jornada *Què va passar als psiquiàtrics catalans durant la Guerra Civil*. Organitzada pel diari *Ara*. Barcelona, Recinte Modernista de Sant Pau, 18 de març de 2025.

El passat 18 de març de 2025 va tenir lloc la jornada de debat titulada «Què va passar als psiquiàtrics catalans durant la Guerra Civil» a la sala Francesc Cambó del Recinte Modernista de Sant Pau, Barcelona. Organitzada pel diari *Ara*, fou moderada per la periodista Sílvia Marimon. La sala es va omplir amb prop de cent cinquanta assistents. Els ponents de la xerrada foren Carles Serret, Marcos Robles, Sílvia Martínez, Carles Hervás i Josep M. Comelles. Marimon començà la sessió explicant el perquè d'aquesta. L'origen de la xerrada es remunta a principis del 2024 quan la periodista va publicar a l'*Ara* un reportatge sobre els més de 2.500 morts durant la Guerra Civil a l'Institut Frenopàtic de Sant Boi.¹ Mai no s'ha dignificat la seva memòria. A partir d'aquella primera publicació començà a interessar-se per les altres institucions manicomials de Catalunya, com n'és el cas de l'Institut Mental de la Santa Creu.² Amb tot, Marimon aconseguí contactar amb diversos familiars d'internats durant la guerra. Açò li permeté reconstruir algunes trajectòries vitals d'aquelles persones.

Seguidament, intervingué Carles Serret, historiador i responsable de l'Arxiu Històric Municipal de Sant Boi de Llobregat. Fou gràcies a ell que es descobrí l'alta mortalitat de l'Institut Frenopàtic de Sant Boi. Amb la intenció de voler investigar les conseqüències de la guerra al seu municipi començà a analitzar els registres de defunció i fou llavors quan va veure que gairebé el 75 % dels morts provenien de l'hos-

1. MARIMON MOLAS, S. (2024, 1r de gener), «Més de 2.500 morts en tres anys: què va passar als psiquiàtrics de Sant Boi?», *Ara*. https://www.ara.cat/cultura/memoria-historica/mes-2-500-morts-tres-anys-passar-als-psiquiatric-sant-boi_130_4896295.html.

2. MARIMON MOLAS, S. (2024, 14 de juliol), «Els pacients "desapareguts" del psiquiàtric de la Santa Creu», *Ara*. https://www.ara.cat/cultura/historia/pacients-desapareguts-psiquiatric-santa-creu_130_5079267.html i MARIMON MOLAS, S. (2024, 21 de desembre), «Morir-se de gana en un psiquiàtric: la dramàtica situació durant la Guerra Civil», *Ara*. https://www.ara.cat/cultura/historia/morir-gana-psiquiatric-dramatica-situacio-durant-guerra-civil_130_5234152.html

pital psiquiàtric. Malauradament, afirmà, la documentació sobre el funcionament intern de la institució és minsa. En tercer lloc, prengué el torn de paraula Marcos Robles, historiador, qui ha rebut un encàrrec per part de la Direcció General de Memòria Democràtica de la Generalitat de Catalunya per a investigar les institucions psiquiàtriques durant la guerra. Així doncs, també ha estat investigant altres casos com l'Institut Mental de la Santa Creu, el de Salt, etc. En tots els casos ha trobat mortaldats importants, tot i que amb menys força que a Sant Boi. És difícil, assenyalà, conèixer la causa d'aquestes morts. D'entre les hipòtesis hi ha la manca d'aliments durant el conflicte bèl·lic com la possible indiferència política envers els interns de les institucions psiquiàtriques.

La quarta persona en intervenir fou Silvia Martínez, besneta de Josepa Puig Rull, qui fou interna de l'Institut Mental de la Santa Creu i on morí per suïcidi. Martínez relatà com la història de la seva besàvia havia romàs en l'oblit i que l'únic que es sabia era que havia desaparegut durant el conflicte bèl·lic. Intentant trobar més informació sobre el passat de la seva avantpassada, es topà amb moltes dificultats i enlloc trobava cap pista. No seria fins a 2023 quan aconseguí rebre còpia del certificat de defunció, on constava que havia mort d'asfíxia per penjament. Vuitanta-set anys després de la seva mort, Martínez i el seu fill van poder honorar la seva besàvia al Fossar de la Pedrera, on fou enterrada el 10 de desembre de 1937. La besneta acabà reflexionant sobre la necessitat de recuperar la memòria de totes aquelles persones que foren internades en institucions psiquiàtriques i de la necessitat de parlar obertament d'aquest passat, en especial amb els més joves.

Carles Hervás, anestesiològ i historiador, fou el penúltim a parlar. La seva intervenció feu especial referència a les dures condicions de vida que hi havia als frenopàtics. Comparà la situació amb altres institucions reclusives, com alguns camps de treball a Catalunya. En alguns d'ells, amb centenars de presoners, només n'acabaren morint poques desenes. Per contra, i connectant-ho amb les dades de Marcos Robles, en el cas de Sant Andreu la taxa de defuncions arribà fins al 50 % de persones que internaven. De nou, en relació amb les possibles causes d'aquestes elevades xifres no tingué una resposta clara. Això no obstant, també assenyalà com a coadjuvant les malalties infeccioses, com el tifus. Hervás afirmà que tenint en compte que una part important dels interns era gent gran, la transmissió d'algunes malalties seria fatal per a aquells amb una salut més dèbil.

El darrer a parlar fou Josep M. Comelles, psiquiatre i antropòleg de la medicina. En la seva intervenció incidí, entre d'altres, que part de la població interna eren persones que havien entrat als psiquiàtrics abans de les reformes republicanes i, per tant, alguns d'ells havien sigut ingressats a perpetuitat. Açò faria créixer la mitjana d'edat i, com ja havia assenyalat Hervás, la probabilitat més grossa d'emmalaltir. Comelles també va voler deixar palès que els psiquiatres de la Santa Creu estaven molt ben formats, alguns d'ells fins i tot a l'estranger, i que, per tant, no es pot dir que les morts fossin degudes a la manca de capacitat professional. També en relació amb la Santa Creu volgué recordar que aquest centre disposava de grans terrenys cultivables i fonts d'aigua, cosa que li permeté funcionar de

manera autàrquica durant molt de temps. Malgrat tot, durant la guerra els horts foren saquejats per part dels veïns de la zona. Pel que fa als suïcidis, afirmà que és difícil saber el nombre de casos, ja que als certificats de defunció sovint s'elidia aquesta informació pel caràcter pecaminós de les defuncions.

Finalment, després d'algunes intervencions per part del públic present, Marimon clausurà l'acte reflexionant sobre la necessitat d'honorar la memòria de tots els que foren internats i moriren en institucions psiquiàtriques durant la Guerra Civil. L'estigma que acompanyava la seva condició ha provocat que ningú no els hagi recordat fins ara, afirmà. Per tant, considerarà important continuar investigant sobre aquest passat i, alhora, des de les institucions públiques, així com des de la societat civil, dur a terme polítiques, actes i crear espais que els recordin.

Moritz Werner Casero

UAB, Institut d'Història de la Ciència

<https://orcid.org/0000-0001-7179-6454>